

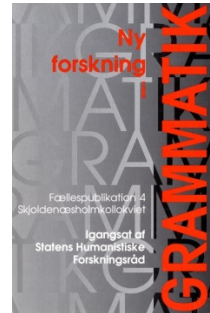
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Om MODALITET

Forfatter: Bente Lihn Jensen

Kilde: L. Falster Jakobsen og G. Skytte (red.). *Ny Forskning i Grammatik 4*, 1997, s. 100-127

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1997

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Om MODALITET

Bente Lihn Jensen
Italienskprojektet

I italienskprojektet bruges termen ‘modalitet’ ikke kun som det ofte er tilfældet om afsenders større eller mindre forbehold vedrørende sandheden i det propositionelle indhold, men bredere som en samlebetegnelse for flere semantisk-pragmatiske kategorier, og for at signalere at der er tale om en anden anvendelse af ordet, vil det derfor her være skrevet med stort: MODALITET.

Sprogligt set kan MODALITET udtrykkes v.hj. af verbalfleksiver, modalverber, performative verber, (sætninger med) visse verballeksemper (se 3.2.1. og 4.2.4.) og/eller visse former for adverbier og adverbielle størrelser, og ofte vil ét og samme udtryk, afhængigt af ko- og evt. kontekst, kunne udtrykke forskellige kategorier. Mundtligt kan MODALITET endvidere udtrykkes gennem intonation, men da beskrivelsen her udelukkende beskæftige sig med skrevne tekster, vil dette aspekt blive ladet ude af betragtning.

1. Definition

MODALITET defineres som sagt som en semantisk-pragmatisk komponent der på den ene side dækker afsenders intention med kommunikationen og på den anden side hans forholden sig til det propositionelle indhold i ytringen, eller en større eller mindre tekstsekvens. Det vil med andre ord sige at MODALITET indeholder flere komponenter hvoraf de vigtigste, som vil blive behandlet her, er:

- sprog-/talehandling (se 3.1.1.)
- andre interaktionsforhold (se 3.1.2.)
- afsenders holdning til det propositionelle indhold (se 3.2.2.)
- afsenders forpligten sig mht sand(synlig)hedsgraden af det sagsforhold der kommer til udtryk i ytringen/tekst(enhed)en. Her under ét kaldet belæg (se 3.2.1.).

Før vi ser nærmere på de enkelte kategorier mht indhold og udtryk, har jeg til sammenligning valgt at omtale tre andre sprogforskeres behandling af emnet. Det drejer sig om M.A.K. Halliday (1979), R.M. Hare (1971) og Simon Dik (1979).

1.1. M.A.K. Halliday

MODALITET kan i grove træk sammenlignes med den semantiske komponent 'interpersonal' som Halliday (1979) opererer med og om hvilken der med hans egne ord siges: „(The interpersonal component) is language as interaction: it is meaning in the active mode. Here the semantic system expresses the speaker's intrusion in the speech event: his attitudes, evaluations and judgment; his expectations and demands; and the nature of the exchange as he is setting it up – the role that he is taking on himself in the communication process, and the role, or rather the role choice, that he is assigning to the hearer. This component is therefore both speaker- and hearer-oriented; it is interpersonal.“ (p. 59-60).

I artiklen anfører Halliday at det semantiske system i naturlige sprog er opdelt i mindre komponenter med hver deres betydningspotentiale. Ud over 'the interpersonal component' opererer Halliday med yderligere to komponenter henholdsvis kaldet 'ideational' og 'textual' (p. 59) (de tre betegnelser har jeg valgt at gengive med 'personrelationel', 'begrebsmæssig' og 'tekstuel'). Tilsammen udgør disse iflg. Halliday det semantiske system i naturlige sprog. De tre komponenter har hver deres betydningspotentiale, og i en tekst¹ er disse tre former for betydning alle til stede i et kompliceret, ikke umiddelbart adskilleligt mønster, på samme måde som der i et musikstykke, siger Halliday (p. 78), på én og samme gang indgår melodi (= den begrebsmæssige betydning), harmoni (= den personrelationelle betydning) og rytme (= den tekstuelle betydning).

Halliday slutter derfor med at plædere for at sprogbeskrivelsen gøres paradigmatiske, også kaldet systemisk, i stedet for strukturel, hvilket ligger i tråd med det mål italienskprojektet har sat sig.

1: Halliday nævner p. 77 at de tre nævnte komponenter findes på alle niveauer i sproget, men at det tydeligst viser sig i sætningen (eng. the clause).

Selv om der er mange lighedspunkter mellem Hallidays komponent og italienskprojektets MODALITET, er de dog ikke identiske. Hallidays må siges at være mere vidtfavnende end tilfældet er i italienskprojektet i og med at Halliday også henregner værdiladede ord som fx *bastards* i (1) til den personrelationelle komponent, hvilket vi ikke gør, eller i hvert fald hidtil ikke har gjort.

(1) *Christ they beat the hell out of those bastards.*

I andre behandlinger af det samme emne er området derimod opdelt i to eller flere komponenter. Her skal kort omtales R.M. Hares og Functional Grammars opfattelse af det område MODALITET i store træk dækker.

1.2. R.M. Hare

R.M. Hare (1971) opdeler ytringen i en neustisk, en tropisk og en frastisk del. Den neustiske del er den illukutionære del, eksemplificeret ved: *I hereby say*, den tropiske er den del der vedrører afsenders forpligten sig mht. sand(synlig)hedsgrad: *it is true/possible/ ...*, mens den frastiske del er den del af ytringen der indeholder det propositionelle indhold fx *give:(Peter, Mary, the book)*.

Set i forhold til italienskprojektet, vil Hares neustiske og tropiske komponent grosso modo kunne siges at svare til MODALITET.

1.3. Simon Dik

I Simon Dik (1979), der er eksponent for Functional Grammar, siges det at en ytring i form af en finit sætning er opbygget af 5 lag, der som et løg lægger sig uden på hinanden, eller sagt med andre ord har forskelligt scope. De fem lag, beskrevet indefra og ud, benævnes som følger (p. 247-248):

1. nuclear predication = $\text{pred}(\text{arg})^n$
2. core predication = $\pi_1 \text{ pred}(\text{arg})^n (\sigma_1)^n \Rightarrow \pi_1 [[\text{nuclear predication}](\sigma_1)^n]$
3. extended predication = $\pi_2 e_i: [[\text{core predication}](\sigma_2)^n](e_i)$

4. proposition $= \pi_3 X_i: [[\text{extended predication}] (\sigma_3)^n] (X_i)$
 5. clause $= \pi_4 E_i: [[\text{proposition}] (\sigma_4)^n] (E_i)$

π er betegnelsen for såkaldte operatoren, hvormed menes grammatiske/grammatikaliserede størrelser, hvorimod σ er betegnelsen for såkaldte satelitter, hvormed menes leksikalske størrelser. e, X, E er betegnelse for variable på de tre yderste lag i strukturen. Variable kan have form af operatoren og/eller satelitter.

Variablerne på de forskellige niveauer vedrører:

- niveau 1: aspekt, bl.a. perfektivt, imperfektivt; ingressivt, egressivt, progressivt – måde ((*Annette dansede*) *vildt*), sekundære roller som fx. udgangspunkt ((*rejse fra Paris*) – destination ((*rejse til København*) – vejen ad hvilken ((*rejse fra Paris til København*) *via London*) – instrument ((*skære brød*) *med en kniv*) – ledsagelse ((*John rejste til Paris*) *sammen med Mary*)
- niveau 2: situationens placering i tid rum, samt objektiv modalitet, og polaritet (dvs. positivt vs negativt)
- niveau 3: afsenders holdning til indholdet i 'the extended predication'. Det drejer sig om subjektiv vurdering, hvadenten den vedrører sand(synlig)hedsgraden eller belægget for hvad afsender bygger sit udsagn på.
- niveau 4: afsenders intention med ytringen, kaldet den illokutionære styrke.

Sammenlignet med denne model vil MODALITET i det italienske projekt i store træk svare til variablene på niveau 3 og 4.

2. Andre sprogforskeres brug af 'modalitet' i bred forstand

Selv om italiensprojektets anvendelse af begrebet 'modalitet' måske for mange virker mærkelig, eller i det mindste ny, har adskillige sprogforskere også tidligere givet udtryk for en lignende holdning. Det gælder fx Charles Bally (1950), Charles Fillmore (1968) og F. Kiefer (1994) der her kort skal omtales.

2.1. Charles Bally

Charles Bally (1950 (italiensk oversættelse 1963)) opdeler en sætning med finit verbal i dictum og modus. **Dictum** er den del der vedrører den relation verbet indgår i i forhold til en eller flere entiteter, (på italiensk kaldet 'sostanze'), hvorimod **modus** er del der gør et udsagn til en sætning. Modus-delen består af et **modalt verbum** (ikke at forveksle med et modalverbum) og et **modalt subjekt**, som kan være identisk med afsender, men langt fra altid er det (jf. §§ 28-30 i den italienske udgave).

Da der er tale om en teori der er udarbejdet før sproghandlinger blev kendt som begreb, er det ikke muligt at foretage en egentlig sammenligning mellem Ballys opfattelse og den der ligger til grund for MODALITET i italienskprojektet, men når jeg har valgt at medtage den er det for at vise at også Bally mener at enhver ytring der er udformet som en sætning, er bærer af modalitet (jf. § 28, ital. udg.).

2.2. Charles Fillmore

Fillmore (1968) beskriver sætningsstrukturen som Mod(V:Arg₁, Arg₂ ... Arg_n), hvor Mod = Modality. Da Fillmores interesse vedrører de forskellige argumenters dybdekasus, er det meget lidt der siges om Mod; men det anføres at det fx vedrører Aux, tidsmæssig forankring, modus, og det ser for mig ud til at alt hvad der ikke vedrører verbalstammen og de dertil knyttede argumenter henregnes til modalitetskomponenten: altså en vidtfavnende komponent, formentlig selv også sammenlignet med MODALITETskomponenten i vores projekt, men det er af indlysende grunde svært at afgøre, primært fordi Fillmore selv siger så lidt om komponenten, men også fordi visse aspekter, som nævnt i 2.1., må formodes endnu ikke at have været aktuelle i sprogbeskrivelsen.

2.3. F. Kiefer

I artiklen *Modality* i *The Encyclopedia of Language and Linguistics* (1994) slutter F. Kiefer med at opregne følgende fire aspekter som iflg. ham især er af interesse inden for 90'ernes modalitetsforskning (p. 2519-2520):

- (a) modalpartiklers semantik og syntaks

herunder bl.a. en diskussion af om der kan udarbejdes en tværsproglig typologi for modalpartikler

- (b) karakteristik af sætningstyperne
- (c) modalitet og pragmatik
herunder hvordan sproghandlinger passes ind i modalitet
- (d) 'evidentials' og deres placering i relation til modalitet.

Også disse punkter viser at 'modalitet' bruges i en bredere betydning end som betegnelse for en grammatisk kategori, hvis vigtigste medlemmer er deontisk og epistemisk modalitet.

Det er endvidere værd at bemærke at Kiefer i afsnittet *Epistemic Modality* medtager evidentials ligesom han argumenterer for at også konstateringer opfattes som hørende til det modale system. Det mener han klart gør sig gældende i sprog der morfologisk set har flere modi (hvilket er tilfældet i italiensk (min kommentar)). I disse sprog indgår indikativ i paradigme med andre modi. Desuden påpeges det at der er sprog (Tuyuca) der obligatorisk må angive hvilken form for belæg udsagnet bygger på (p. 2538), og dette mener jeg på en vis måde er tilfældet i italiensk – jf. afsnit 4.2.4., selv om der langtfra er tale om et så udbygget system som visse indianersprog og tyrkisk råder over.

3. Indholdssiden af MODALITET

Som nævnt tidligere er MODALITET en betegnelse der dækker afsenders intention med kommunikationen samt hans forholden sig til det propositionelle indhold.

De centrale semantisk-pragmatiske komponenter er her

- afsenders intention herunder:
 - sprog-/talehandling, som er det centrale
 - afsender-modtager forholdet bortset fra selve sprog-/talehandlingen
- afsenders holdning til et givet sagsforhold
- afsenders viden om et sagsforhold
 - sand (synlig) hedsgrad
 - belæg i form af angivelse af hvorfra afsender har sin viden, her kaldet kilde.

3.1. *Afsenders intention*

Afsenders primære mål med kommunikation er at opnå noget, hvadenten det fx er at orientere modtager om noget, få modtager til at gøre noget, forpligte sig selv til at gøre noget eller udtrykke sin holdning til et sagsforhold der er kendt. Dette aspekt behandles i sproghandlingsteorien (se 3.1.1.).

Spørgsmålet, der er almengyldigt, er hvordan afsender bedst opnår det han ønsker. Det afhænger af den situation vedkommende befinder sig i i forhold til sin(e) modtager(e). Man kunne også sige at afsender må vælge hvilken strategi han vil følge.

3.1.1. *Sprog-/talehandlinger*

Når vi kommunikerer, handler vi, sagde Austin som bekendt i sin afhandling fra 1962 hvori grunden til det der skulle blive kendt som sproghandlinger (speech acts) blev lagt.

Mange har siden beskæftiget sig med emnet, og jeg skal ikke komme ind på de mange forskellige opfattelser, men kan henvise eventuelt interesserede læsere til den oversigt der findes i Togeby (1993:635ff.). Her skal den sproghandlingsteori John R. Searle har fremlagt (1969, 1975a, 1975b) kort præsenteres. Searle skelner mellem 5 forskellige former for sproghandlinger:

- repræsentativer
- direktiver
- kommissiver
- ekspressiver
- deklarativer

der hver underopdeles i et ikke nærmere fastlagt antal talehandlinger.

Klassifikationen bygger ud over intentionen først og fremmest på det Searle kalder tilpasningsretning ('the direction of fit') hvormed menes relationen mellem ord og verden: ved repræsentativer er det ordene der skal passe til verden, ved direktiver er det omvendt. Desuden bygger klassifikationen på forskelle i holdning (bl.a. tro, intention, ønske), forskelle i styrke (en anmodning er svagere end en befaling), forskelle i afsenders og modtagers status, samt forskelle mht hvorvidt sproghandlingen kræver en ekstralingvistisk institution. Sidstnævnte er fx til-

fældet i forb.m. vielse og dåb, men ikke i forb.m. at stille et spørgsmål.

Repræsentativer forpligter afsender på sandhedsværdien. Som før nævnt er forholdet mellem ord og verden det at ordene skal passe til verden.

Typiske talehandlinger inden for repræsentativerne er meddelelse, fortælling, orientering, oplysning.

Direktiver er sprog handlinger hvor afsender ønsker at modtager skal handle, enten verbalt ved at svare på spørgsmål eller non-verbalt. Forholdet mellem ord og verden er at verden skal tilpasse sig ordene.

Typiske talehandlinger inden for direktiverne er spørgsmål, anmodning, opfordring, pålæg, ordre, befaling.

Kommissiver er sprog handlinger hvor afsender forpligter sig over for modtager til at handle.

Også ved kommissiver er forholdet mellem ord og verden det at verden skal tilpasse sig ordene.

Kommissive talehandlinger er fx: løfte, trussel, aftale.

Ekspressiver er sprog handlinger der viser afsenders holdning til et sagsforhold, som præsupponeres. Der er ingen retning mellem ord og verden.

Typiske ekspressive talehandlinger er: takke for, være ked af, være glad for/over.

Deklarativer er sprog handlinger hvor afsender i og med at han udtaler ordene ændrer verden. Ord og verden tilpasses hinanden samtidig.

Typiske deklarativer talehandlinger er: vielse, barnedåb, domsafsigelse, autorisation. Disse kræver alle en eller anden form for ekstralingvistisk institution, hvilket derimod ikke er tilfældet i forb.m. hilsen, erklæring, bekræftigelse o.l.

3.1.2. Andre interaktionsforhold

Ud over den sociale rolle der i hvert fald delvist er indeholdt i den enkelte talehandling, har afsender en social adfærd der som oftest er betinget af den rolle han indtager, men som også er betinget af hans personlighed. Vedkommende kan fx generelt eller i en given situation

være mere eller mindre reserveret, mere eller mindre subjektiv, mere eller mindre høflig. Afsender vil mao i forskellig grad leve op til de krav der stilles til verbal social adfærd.

En sådan adfærd er bl.a. beskrevet i P. Grices efterhånden klassiske artikel fra 1975. Her fremlægges generelle retningslinier for hensigtsmæssigt kommunikation der bygger på det såkaldte samarbejdsprincip (ofte omtalt CP der er forkortelse for Cooperative Principle). Heri indgår følgende 4 maximer: 1. kvantitet: giv den rette mængde information, 2. kvalitet: vær sandfærdig, 3. relation: vær relevant, 4. måde: vær klar.

I værker som G.N.Leech (1983) og Brown & Levinson (1987[1978]) står emnet høflig adfærd derimod i centrum, anskuet på to forskellige måder.

I lighed med Grice arbejder Leech med et såkaldt høflighedsprincip (PP forkortelse for Politeness Principle), som består af 6 maximer der hvert er underopdelt i grader (det vil føre for vidt her at komme nærmere ind på teorien).

3.2. Afsenders forholden sig til det propositionelle indhold

Når sproghandlingen er repræsentativ vil afsender ud over sin intention med kommunikationen, som er beskrevet i 3.1.1. også skulle forholde sig til det propositionelle indhold. Det gøres på to måder:

- i form af belæg
- i form af holdning til det propositionelle indhold + belæg.

3.2.1. Belæg

I forbindelse med repræsentativer må afsender vælge at fremstille et givet sagsforhold (state of affairs) som værende enten et faktum som i (2), eller et ikke-faktum, som i (3)-(4).

- (2) *Silvia è malata.* 'Silvia er syg.'
- (3) *Silvia sarà malata.* 'Silvia er nok syg.'
- (4) *Silvia sarebbe malata.* 'Silvia skal efter sigende være syg.'

Dette valg afspejler hvilken grad af sand(synlig)hed afsender tillægger realisationen af sagsforholdet, samt i forskellig grad hvorfra afsender har sin viden (herom nærmere i 4.2.4.).

Ud fra et epistemologisk synspunkt kan vi have vores viden mange steder fra. Vi kan fx selv have været aktører, vi kan have været tilskuere til et sagsforhold, vi kan have fået refereret et sagsforhold, eller vi kan selv lave antagelser om noget i form af forudsigelser, antagelser, logiske slutninger, ligesom vi kan ønske, frygte, håbe at et givet sagsforhold vil finde sted.

Dette har jeg valgt under ét at kalde **belæg**. Termen bruges som betegnelse for det engelske 'evidence', ikke som den bruges i lingvistikken i forb.m. 'evidentials', men i et erkendelsesmæssigt perspektiv. Mig bekendt findes der ikke nogen anerkendt dansk betegnelse for det, men jeg finder at ordet er dækkende, også selv om det hos nogle læsere måske fører tanken hen på argumentation, jeg tænker her på argumentmodellen, som den fx er præsenteret i Ch. Jørgensen & M. Onsberg (1987).

Belæg kunne teoretisk set også kaldes epistemisk modalitet, men jeg har fravalgt denne term, da den traditionelt kun bruges om modalverber der anvendes til at betegne belæg, hvilket er illustreret i (5) og (6):

(5) *Pietro **deve/può** essere stato occupato.*

(6) *Peter **kan/må/skal** have været optaget.*

Belægget kan opdeles i 2 underkategorier: den ene vedrører sand(synlig)hedsgraden, den anden vedrører afsenders kilde, dvs. hvor han har sin viden fra.

I de følgende eksempler er kilden/betingelserne leksikalt ekspliciteret, men det er langt fra altid tilfældet, som det vil fremgå af afsnit 4.2.4., og som (2)-(6) også viser.

(7) *So che Pietro è a Londra.* 'Jeg **ved** at Peter er i London.'

(8) *Presumibilmente Pietro è a Londra.* 'Jeg **formoder** at Peter er i London.'

- (9) *Ho sentito dire che Pietro è a Londra.* 'Jeg **har hørt** at Peter er/skulle være i London.'

Man kunne spørge sig selv om den fremhævede størrelse i (10) også skulle henregnes til belæg, men det mener jeg ikke er tilfældet da en betingelseskonstruktion som denne² ikke kun forekommer i repræsentative sproghandlinger, som fx (59) i afsnit 5 viser.

- (10) *Se è vero ciò che ho sentito dire, Pietro è a Londra.* '**Hvis det er rigtigt hvad jeg har hørt**, så er Peter i London.'

3.2.2. Afsenders vurdering af propositionelt indhold + belæg

Afsender kan ligeledes på forskellig vis markere sin holdning til/vurdering af det propositionelle indhold: om han synes det er godt, dårligt, uhensigtsmæssigt m.v.

Holdningen kan være positiv, negativ eller neutral.

Positiv

- (11) *Per fortuna Giorgio ha chiamato subito il medico.* '**Heldigvis** tilkaldte Giorgio straks lægen.'
- (12) *Intelligentemente Maria gli ha dato una risposta vaga.* 'Maria svarede dem/ham vagt, **og det finder jeg klogt.**/Maria gav dem/ham (**klogeligt nok**) et vagt svar.
- (13) *Giorgio ha fatto bene a chiamare subito il medico.* 'Giorgio **gjorde rigtigt i** straks at tilkalde lægen.'

I forb.m. følgende eksempel kan det diskuteres hvorvidt den fremhævede størrelse skal henregnes til denne komponent inden for MODALITET eller til Interaktion, men da det vedrører det propositionelle indhold, vil jeg være mest tilbøjelig til at henregne det til afsenders vurdering af situationen.

2: Som det vil fremgå af kommentaren til (39)-(41) findes der to former for betingelseskonstruktion. Den ene fungerer som interaktionsmarkør, den anden vedrører det propositionelle indhold, hvilket er tilfældet her.

- (14) *Hai fatto bene a chiamare subito il medico.* 'Du **gjorde rigtigt** i straks at tilkaldte lægen.'

Negativ

- (15) *Mi rincresce che Giorgio abbia chiamato subito il medico.* 'Jeg er **ked af** at Giorgio straks tilkaldte lægen.'
- (16) *Giorgio ha fatto male a chiamare subito il medico.* 'Giorgio **gjorde forkert** i straks at tilkaldte lægen.'
- (17) *Purtroppo Giorgio ha chiamato subito il medico.* '**Desværre** tilkaldte Giorgio straks lægen.'

Neutral

- (18) *Giorgio ha chiamato subito il medico.* 'Giorgio tilkaldte straks lægen.'

4. Udtrykssiden af MODALITET

Som nævnt i indledningen er der adskillige udtryksmidler for MODALITET, men verber og adverbier indtager en central rolle, og på italiensk indtager verbernes modus den absolut mest centrale rolle. I det følgende skal vi først kort set på de italienske modis semantik, for derefter at se på hvordan de centrale semantisk-pragmatiske kategorier inden for MODALITET typisk kan realiseres. I gennemgangen vil jeg først og fremmest se på de komponenter der udtryksmæssigt realiseres v.hj. af verber.

4.1. De italienske modis semantik

Som netop omtalt indtager modus på italiensk³ den absolut mest centrale plads på udtrykssiden af MODALITET i og med at modusvalg er obligatorisk i enhver ytring der indeholder finit verbalform. Modusvalget vedrører såvel sproghandling som belæg.

3: På dansk er det derimod modalverber og modalpartikler der er de vigtigste udtryksmidler.

I italienskprojektet opereres der inden for de finitte former med fem forskellige modi: indikativ, futuro, konjunktiv, condizionale og imperativ, i modsætning til de traditionelle tre (indikativ, konjunktiv og imperativ) eller fire (indikativ, konjunktiv, condizionale og imperativ). Dette er begrundet i Jensen (1994). Det distinktive træk ved modus-systemet synes at være graden af sandsynlighed, hvilket nævnes flere steder, bl.a. i GGIdC vol 2, p. 751ff. Iflg. dette angiver indikativ sandhed, futuro sandsynlighed/mulighed, konjunktiv uvished mht mulighed og condizionale ikke-sandsynlighed/ikke-mulighed. Imperativ ser umiddelbart ud til ikke at passe ind i dette paradigme: et aspekt der dog ikke skal uddybes her, men det er min opfattelse at det betydningsmæssigt nærmer sig mest futuro.

4.2. *De enkelte semantisk-pragmatiske komponenters udtryksside*

4.2.1. *Sprog-/talehandlinger*

Talehandlingen kan være udtrykt eksplicit:

(19) *Jeg meddeler dig hermed at Peter kommer i morgen.*

eller den kan udledes af ytringen/teksten, som i (20)

(20) *Peter kommer i morgen.*

(20) kan afhængigt af ko-/kontekst tolkes som enten en meddelelse (sproghandlingen er mao repræsentativ), en trussel (sproghandlingen er kommissiv), eller en opfordring (sproghandlingen er direktiv).

Ekspliciteret sproghandling

Når sproghandlingen er ekspliciteret, hvad den dog som oftest ikke er, vil AGENTen⁴ for det performative verbum være afsender. Det betyder i praksis at det prototypisk vil være 1. person (jf. (19)), men i visse til-

4: AGENT skrevet med stort angiver en semantisk rolle. Iflg. definitionen i L. Lundquist & H. Høeg Müller (red) (1996:112) er AGENT „et levende væsen, der foretager en bevidst handling. Ved ekstension i form af metaforisk overførsel kan AGENTEN dog også omfatte upersonlige, abstrakte størrelser og institutioner“.

fælde, især hvis afsender er en offentlig institution, eller hvis stilen er bureaukratisk, kan det være 3. person, som i (21)-(22):

- (21) *Il sindaco ... autorizza il Signor ad esercitare l'attività agrituristica ...* (E.R.S.A.T. p. 107-108)
 'Borgmesteren giver hermed hr autorisation til at drive bondegårds-ferievirksomhed ... '
- (22) *I sottoscritti ... chiedono che venga rilasciata la Carta d'Identità, valida per l'espatrio, al proprio figlio/a* (Codice di Stile ... p. 64)
 'Undertegnede anmoder hermed om at vores søn/datter får udstedt et identitetskort der kan benyttes ved rejser til udlandet'

I andre tilfælde kan AGENTen være uudtrykt, som i (23), hvor det performative verbum optræder i passiv:

- (23) *Siete pregati di rispondere entro il 20 maggio.* 'De anmodes hermed om at ... '

De verber der eksplicit kan udtrykke sproghandlingen er de såkaldt performative verber som fx it: *comunicare, informare, pregare, chiedere, ordinare, promettere* og dk: *meddele, anmode, spørge, pålægge, bede, love*. Disse verber fungerer dog langt fra altid som performativer, hvilket illustreres i (24)

- (24) *La Scarpe di Moda ha chiesto alla ditta X di volergli spedire 50 paia di stivali.*
 'Firmaet Scarpe di Moda har anmodet firmaet X om venligst at ville sende dem 50 par støvler.'

Her fungerer verbet ikke som talehandlingsmarkør i den aktuelle situation, men derimod som verbum der hører til det propositionelle indhold. Dog kan man i tilfælde som (24) sige at der er tale om såkaldt polyfoni (se bl.a. Ducrot 1984). Afsender i kommunikationssituationen i (24) meddeler således modtager at firmaet Scarpe di Moda i en tidligere situation har anmodet firmaet X om at sende dem 50 par støvler.

I visse tilfælde kan interaktionsmarkører (se 4.2.2.) være udtrykt i form af subjekt + finit verbum, hvorved det performative verbum kommer til at optræde i infinitiv:

- (25) *Siamo lieti di **comunicarvi** che* ‘Det glæder os at **kunne meddele** Dem at’

Nedenfor følger eksempler på eksplicitering af de forskellige typer sproghandlinger⁵.

1. Repræsentativer

- (26) *Rispondiamo con piacere alla gradita vostra del 19 novembre e vi **comunichiamo** che desideriamo che il regolamento delle fatture relative alla future forniture di olio d'oliva avvenga a mezzo apertura di credito irrevocabile e confermata.*

(Italiensk handelskorrespondance, brev 37)

‘Vi svarer med behag på (= Tak for) Deres brev af 19. november og vi **kan hermed meddele** Dem at’

- (27) ***Dobbiamo informarVi** che, nel verificare il contenuto dei vari colli ritirati stamane presso la locale stazione ferroviaria, abbiamo riscontrato la mancanza degli articoli elencati nel foglietto qui allegato. (p. 174)*
‘**Vi må hermed meddele** Dem at’

2. Direktiver

- (28) *Vi **invitiamo** pertanto di volerci comunicare con cortese urgenza se possiamo contare di riceverli entro il 15 corrente (p. 174)*
‘**Vi anmoder** Dem samtidig om at’

3. Kommissiver

- (29) *Non ti preoccupare. Ci penserò io, te lo **prometto**.*
‘Det skal du ikke bekymre dig om. Det skal jeg nok tage mig af, det **lover** jeg.’

5: Når der efter eksemplet kun er opgivet sidehenvisning, betyder det at eksemplet stammer fra Giuseppe Sofia: *Corrispondenza commerciale in lingua italiana*, Milano: Edizioni Cetim, 1989.

4. Ekspressiver

(30) *Vi ringraziamo per la Vostra attenzione e, in attesa di riscontro, distintamente Vi salutiamo.* (p. 147)

‘Vi takker Dem for Deres opmærksomhed’

5. Deklarativer

(21) *Il sindaco ... autorizza il Signor ad esercitare l'attività agrituristica ...* (E.R.S.A.T. p. 107-108)

‘Borgmesteren ... giver hermed hr autorisation til at drive bondegårds-ferievirksomhed ... ’

Ikke-ekspliciteret talehandling

I langt de fleste tilfælde er talehandlingen dog ikke ekspliciteret. Der skelnes i de tilfælde mellem direkte og indirekte sproghandling.

Den **direkte** sproghandling er en sproghandling hvor form og indhold stemmer overens, således som Oversigt 1 viser.

Oversigt 1. Direkte sproghandlinger

Sætningstype

spørgende sætning

bydende sætning

fremsættende sætning

Sproghandling

spørgsmål

direktiv

repræsentativ

Den **indirekte** talehandling er derimod en talehandling hvor indhold og form ikke stemmer overens på den netop omtalte måde. Det klassiske eksempel på en indirekte talehandling er en spørgende sætning anvendt som anmodning, som i (31):

(31) *Kan du nå saltet?*

Afsenders intention med spørgsmålet er som bekendt ikke at få modtager til at svare Ja, men at få modtager til at række ham saltet.

Ser man på sætningstype, er de fremsættende sætninger langt de hyppigst forekommende, og taget under ét vil de stort set kunne udtrykke

alle fem former for sproghandling, hvorfor det kan være svært at bestemme sproghandlingstypen. Modus kan i visse tilfælde hjælpe med til at entydiggøre ytringen, men det er langt fra altid, og i (32) forklarer eksemplet selv hvori flertydigheden består:

- (32) „*Vi divertirete molto*“, *i due giovani non capivano se questo fosse detto in tono di previsione o di ordine.* (Eksempel fået af Svend Bach, kilde ??)
 ‘„more sig (2.p.pl.fut.sempl) meget“, de to unge forstod ikke om dette var sagt som en forudsigelse eller som en ordre.’

Også spørgende sætninger, som netop vist i (31), kan dog anvendes til at udtrykke indirekte sproghandling, og det samme er tilfældet med bydende sætninger, som det fremgår af (33):

- (33) *Kom godt hjem!*

I en ytring som (33) udtrykker afsender primært sit ønske, mere end sin opfordring til modtager om at sørge for at komme godt hjem, selv om denne talehandling kan siges at være mere latent til stede end ved andre indirekte talehandlinger⁶.

4.2.2. Interaktionsmarkører

De sproglige størrelser der ud over talehandlingen siger noget om afsender-modtagerforholdet, kaldes under ét interaktionsmarkører. De kan som sagt bruges til at angive hvordan afsenders forhold til modtager er, og/eller til at angive hvad der ligger til grund for kommunikationen.

I (25) så vi at afsender udtrykte glæde over at kunne give modtager en meddelelse, hvorimod han i (27) udtrykte beklagelse.

6: Jf. følgende ordveksling:

(34) A -Du er en værre en. Du hørte jo ikke efter hvad jeg sagde til dig i aften.

M -Hvad mener du?

A -Jeg sagde jo til dig at du skulle komme godt hjem. Og så ligger du her!

Baggrundsinformation: M ligger på hospitalet med kraniebrud efter at være blevet kørt ned på vej hjem fra A dagen før. Før M gik, udtalte A (33).

I (35)-(38) gives flere eksempler på en lignende brug af interaktionsmarkørerne:

- (35) *A dir la verità, non ne so niente.* 'Hvis jeg skal være ærlig, ved jeg ikke noget om det.'
- (36) *Ti confido che* 'Jeg kan hermed betro dig at

Det italienske verbum *confidare* fungerer i (36) på én og samme gang som performativt verbum og som interaktionsmarkør, på samme måde som det danske verbum *betro*. Havde man derimod valgt at gengive *confidare* med *fortælle i fortrolighed* ville de to semantisk-pragmatiske funktioner have været adskilt.

- (37) *Siena, 12 gennaio 19 ...*

*Egregio Signore
 Francesco Montenegro
 Via Arrigo Boito, 47
 10128 TORINO TO*

Facciamo riferimento alla Vostra lettera del 30 u.s. e siamo spiacenti di doverVi comunicare che la Vostra domanda non è stata accolta in quanto il posto di cui alla nostra inserzione del 23 dicembre u.s. è già stato occupato.

Vi ringraziamo comunque per la preferenza e cordialmente⁷ Vi salutiamo.

BANCO DI CREDITO POPOLARE ... (p. 194)

- (38) *Per precisione, quando parti? For overblikkets skyld/For at være orienteret, hvornår rejser du?*
 (lånt fra GGIdC,2 eks. (275a) (1991))

7: Som variant for *cordialmente* bruges ofte i italienske forretningsbreve *distintamente*. Disse adverbier udtrykker ikke den måde hilsnen foretages på, men derimod de følelser afsender afgiver sin hilsen med.

Ser vi på henholdsvis (39) og (40), der i modificeret form stammer fra Per Anker Jensen (1985:82), adskiller de to konstruktioner sig ved at det sagsforhold der udtrykkes i hovedsætningen (henholdsvis: *så rødmer hun* og *så slår den et knæk*) er forholdet i (39) en konsekvens af det der udtrykkes i ledsætningen, hvilket derimod ikke er tilfældet i (40). Rødmødæmningen slår altid et knæk, ligemeget om nogen ser på den eller ej.

(39) *Hvis du ser på Pia, så rødmer hun.*

(40) *Hvis du ser på Rødmødæmningen, så slår den et knæk.*

I (39) er der tale om en betingelsessætning der vedrører det propositionelle indhold, hvorimod den i (40) giver en oplysning der er modtagerorienteret. Dette er endnu tydeligere i (41).

(41) *Se hai sete, in frigo ci sono sia birre che diverse bibite. 'Hvis du er tørstig, er der både øl og forskellige læskedrikke i køleskabet.'*

En anden form for modtagerorienteret interaktionsmarkør er de danske modalpartikler *jo*, *nu* og *da*, der bl.a. er behandlet i Davidsen-Nielsen (1993).

På lignende måde kan det italienske *ma* i eksempler som (42) udlægges som en modtagerorienteret markør:

(42) – *Pietro è Londra in questi giorni, vero?*

– Er det ikke rigtigt at Pietro er i London i disse dage?

– *Ma no./Ma certo.*

– Nej, det er han **da** ikke./**Jo**, det er han (ganske rigtigt).

Sammenfattende kan man sige at interaktionen kan udtrykkes v.hj. af:

- primært visse former for verber, der angiver følelse (25), (36)-(37)
- modalverber (27)
- modalpartikler (42)
- adverbier (37),
- ledsætninger (39)-(41),
- præpositionssyntagmer (35), (38).

4.2.3. Holdningsmarkører

Denne kategori vedrører afsenders holdning til sætningskernen, hvor- med menes proposition + belæg. Denne kategori er således kun aktua- liseret i forb.m. repræsentativer (se 4.2.4.).

Udtryksmæssigt manifesteres denne kategori i form af:

- adverbier
fx it: *purtroppo, fortunatamente, sfortunatamente; intelligentemente, sleal- mente ...*
dk: *desværre, heldigvis, uheldigvis; klogeligt, yderst illoyalt*
- præpositionssyntagmer
fx it: *con coraggio, per fortuna*
dk: *til alt held*
- sætninger
fx dk: *og det finder jeg klogt* (se (13)).

4.2.4. Belægsmarkører

I en minimal sætning⁸ der semantisk-pragmatisk fungerer som repræ- sentativ (som nævnt i 3.2.1. vedrører belæg kun sproghandlingen repræsentativer), spiller modus på italiensk en fundamental rolle i og med at modusvalg er obligatorisk. De tre vigtigste modi i denne sam- menhæng er: indikativ, futuro og condizionale, der adskiller sig på føl- gende måde.

Indikativ angiver at afsender opfatter sagsforholdet som sandt, hvor- imod der generelt ikke siges noget om kilden med mindre den er ekspliceret

(43) *Maria è malata.* 'Maria er syg.'

(44) *Silvia non è a scuola.* 'Silvia er ikke i skole.'

8: Det vil her sige en sætning der ikke indeholder andre former for sandhedsophævende størrel- ser, og som heller ikke indeholder betingelser der har indflydelse på hvornår sagsforholdet der er indeholdt i propositionen har gyldighed.

Futuro angiver derimod at afsender opfatter sagsforholdet som sandsynligt/muligt, hvadenten dette er samtidigt med udtaletidspunktet (45), ligger før dette som i (46) eller efter som i (47):

(45) *Maria sarà malata.* 'Maria er nok/muligvis syg.'

(46) *Maria sarà stata malata.* 'Maria har nok/muligvis været syg'

(47) *Lunedì il direttore partirà per Londra.* 'På mandag rejser direktøren til London.'

Condizionale angiver i disse minimale sætninger først og fremmest at afsender ikke har førstehåndskendskab til sagsforholdet (og det ser jeg ikke som uforeneligt med det semantiske indhold af ikke-sandsynligt):

(48) *Maria sarebbe malata.* 'Maria skal (efter sigende) være syg.'

Der er mao her tale om en grammatikalisering af kilden, dvs. af det der i den lingvistiske litteratur kaldes evidentials (se fx Willett 1986). Pladsen tillader mig ikke her at uddybe dette aspekt som jeg mener siger noget typologisk meget væsentligt om italiensk.

Er sætningen derimod ikke det jeg indledningsvis kaldte en minimal sætning, sker der i vid udstrækning det at tilstedeværelse af belægsmarkører som fx *forse, probabilmente, dicono che* bevirker at modus bliver indikativ, hvilket (49) sammenholdt med (45), og (50) sammenholdt med (48) viser:

(49) *Probabilmente/Forse Maria è malata.* 'Sandsynligvis/Måske er Maria syg.'

(50) *Dicono che Maria sia malata.* 'Det siges/forlyder at Maria er syg'.

Også konjunktiv kan bruges til at signalere belæg, men bortset fra ytringer der udtrykker ønske, som i (51)

(51) *Che ci fosse Maria.* 'Gid/Bare Maria var her.'

optræder konjunktiv i ledsætninger, som fx *sia* i (50). Belægget er i så fald primært udtrykt i form af subjekt + verbum der ofte grammatisk fungerer som verbal i helsætningen, og dette vil som hovedregel angive en sindstilstand hos afsender, som illustreret i (52)

(52) *Temo che Maria sia malata.* 'Jeg er bange for at Maria er syg.'

Om konjunktiv i disse tilfælde skal forklares som et syntaksem der udtrykker underordning, som Schmitt Jensen (1970) gør sig til talsmand for, eller om der udelukkende er tale om semantiske faktorer som Vanvolsem (1995) går ind for, er en diskussion der ligger uden for rammerne af denne artikel.

Ud over modus kan følgende morfo-syntaktiske størrelser på italiensk udtrykke belæg

- modalverber
- sætninger m. verballeksem der primært angiver subjektiv opfattelse (se kommentar til (57)-(58))
- adverbier.

Modalverber

I modsætning til dansk findes der på italiensk kun 2 modalverber der kan bruges som belægsmarkører: *dovere* og *potere*. Begge bruges om ikke udelukkende så i det mindste primært til at angive noget afsender logisk har sluttet sig til.

(53) *Maria deve essere malata.* 'Maria **må** være syg.'

(54) *Maria può essere malata.* 'Maria **kan** være syg./**Det kan være** Maria er syg.'

dovere (hvis betydningsindhold er +nødvendighed) udtrykker at det sagsforhold der er udtrykt i propositionen opfattes som noget nær faktisk (dvs. non-faktuel men grænsende til faktisk), hvorimod *potere* (der semantisk angiver +mulighed) udtrykker at sagsforholdet opfattes som muligt.

Sætninger m. verballeksem der angiver subjektiv oplevelse

Som vi så i forb.m. (52) kan verballeksemmer også angive hvor man har sin viden fra. For at tjene som sådan i kommunikationen må det logiske subjekt for dette verbum være afsender (jf. kommentaren i forb.m. performative verber, 4.1.1., der også gælder for verber der kan angive belæg).

(55) *Credo che Maria sia malata.* 'Jeg tror at Maria er syg.'

credo kan her være del af MODALITET, hvorimod det ikke er muligt i (56) hvor *cred-* er del af propositionen. Belægget vedrører i dette tilfælde kun modus, som angiver at afsender opfatter det som et faktum at Pia tror at Maria er syg:

(56) *Pia crede che Maria sia malata.* 'Pia tror at Maria er syg.'

Andre eksempler på verber der kan fungere som belægsmarkør er: it: *pensare, presumere, sperare, supporre, temere*; dk: *antage, formode, frygte, håbe, tro*.

Dertil kommer verber som *sembrare, parere* (dansk: *synes, se ud*). Her refererer det grammatiske subjekt ganske vist ikke til afsender, men til en person i propositionen. For at *sembrare/parere* skal kunne fungere som belægsmarkør må det fremgå/kunne udledes at det er afsenders opfattelse der er tale om, hvilket er muligt i (57), men ikke i (58):

(57) *Le bambine (mi/ci) sembrano stanche.* 'Pigerne ser (i mine/vores øjne) trætte ud.//Jeg/vi synes pigerne ser trætte ud.'

(58) *Le bambine gli sembravano stanche.* 'Han/De syntes at pigerne så trætte ud.'

Adverbier

En anden måde, som især er udbredt på dansk, er at benytte adverbier til at tage forbehold i forb.m. sandhedstilskrivningen. Det drejer sig bl.a. om adverbier som:

it: *forse, probabilmente, presumibilmente*; dk: *måske, nok, vist, sandsynligvis, formentlig, formodentlig, muligvis, nødvendigvis*.

5. Et analyseeksempel

Afslutningsvis har jeg valgt at analysere (59) der er et forretningsbrev hvor hovedformålet er en forespørgsel. Brevet kan analyseres såvel på tekstplan, som på sætningsplan.

(59)

Milano, 30 gennaio 19 ...

Spettabile Industria
GEOTECNICA
 Corso C. Colombo, 3
 20144 Milano MI

Siamo interessati agli articoli prodotti dalle ditte che Voi rappresentate e pertanto Vi invitiamo a sottoporre i cataloghi aggiornati, le quotazioni, i termini di consegna e le condizioni di pagamento.

Se i prodotti risulteranno competitivi con quelli delle altre case ed i prezzi convenienti Vi conferiremo un ordine importante al quale, ne siamo certi, dedicherete la Vostra migliore attenzione.

Restiamo in attesa di cortese risposta e porgiamo i nostri migliori saluti.

Ing. Giuseppe Lena (p. 51)

På tekstplan er det propositionelle indhold i nuklearsætningen⁹: *sottoporre* [M; A; i cataloghi aggiornati, le quotazioni, i termini di consegna e le condizioni di pagamento (di M sugli articoli prodotti dalle ditte che M rappresenta)]¹⁰. Afsenders intention med kommunikationen er at anmode M om at sende A de ønskede kataloger og oplysninger. A ekspliciterer talehandlingen i form af *Vi invitiamo*. Den øvrige del af kommunikationen, bortset fra afslutningen hvor A sender M de bedste hilsner, tjener til at motivere M til at imødekomme A's anmodning. Dels er A interesseret i de varer M sælger, dels er A en potentiel stor kunde. I tekstperspektiv kan disse informationer karakteriseres som interaktionsmarkører.

9: Begrebet stammer fra Matthiessen og Thompson (1988). Jf. omtale af artiklen in B.Lihn Jensen, Iørn Korzen og Gunver Skytte (1995).

10: () angiver at de oplysninger der er indholdt i () vedrører alle komponenterne i opremsningen og ikke kun den sidste.

På sætningsplan kan man sige at 2 ud af de 5 helsætninger som brevet består af, indeholder performativt verbum i form af dels *invitiamo* (helsætning 2) dels *porgiamo* (helsætning 5).

I 1. helsætning er talehandlingen repræsentativ, i 2. direktiv, i 3. kommissiv, i 4. direktiv udformet som en indirekte talehandling, der også kunne fortolkes som repræsentativ, og i 5. helsætning er sproghandlingen deklarativ.

I helsætning 1, der er repræsentativ, fremføres sand(synlig)hedsgraden i belægget som værende sandt, og belægget er ikke ekspliciteret.

I helsætning 3, der fungerer som kommissiv, er løftet betinget, og betingelsen er ekspliciteret.

Hvis helsætning 4 udlægges som repræsentativ, fremføres sand(synlig)hedsgraden i belægget som høj, dvs. at forholdet fremlægges som sandt, og også her, som i helsætning 1 er belægget ikke ekspliciteret.

Brevet må entydigt siges at kunne leve op til Grices samarbejdsprincip: det er kort, formentlig sandfærdigt, relevant og klart. Ligeledes lever det klart op til Leechs høflighedsprincip, hvor især taktmaximet der går ud på at A over for M fremhæver fordelene ved den H¹¹ som M anmodes om at udføre, er af relevans her.

6. Afsluttende bemærkninger

I denne artikel har jeg hvad angår udtrykssiden i MODALITET primært holdt mig til ytringsplanet¹². Men som det fremgår af afsnit 5, er jeg af den opfattelse at de semantisk-pragmatiske komponenter også findes på tekstenheds- og tekstplan, men her er udtrykssiden delvis anderledes i forhold til på ytringsplan. Et aspekt der vil blive uddybet ved en anden lejlighed.

11: H står for handling.

12: Med ytring menes her en udtalelse udformet som en periode, og da modus spiller en fundamental rolle som udtryk for MODALITET, har opmærksomheden været koncentreret om perioden udformet som en helsætning, dvs. en sætning bygget op omkring et finit verbalform.

Eksempelmateriale

Codice di stile =

Codice di stile delle comunicazioni scritte ad uso delle amministrazioni pubbliche. 1994. Quaderni del Dipartimento per la Funzione Pubblica 8. Presidenza del Consiglio dei Ministri. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato. Libreria della Stato

E.R.S.A.T. =

Incontro dibattito su: L'attività agrituristica nelle zone interne. Atti del convegno. Ente Regionale di Sviluppo e Assistenza Tecnica in Agricoltura (E.R.S.A.T.). 1990. Nuoro

Italiensk handelskorrespondance =

Cristofoli, Mirella & Zita Vaccaro Andersen. 1994. *Italiensk handelskorrespondance.* Handelshøjskolen i København

Sofia, Giuseppe. 1989. *Corrispondenza commerciale in lingua italiana.* Milano: Edizioni Cetim

Henvisninger:

Austin, John. 1962. *How to Do Things with Words.* Oxford: Clarendon Press

Bally, Charles. 1971². *Linguistica generale e linguistica francese* Traduzione da: *Linguistique générale et linguistique française* (1950). Milano: Il Saggiatore

Bertinetto, Pier Marco. 1986. *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell'indicativo.* Firenze: presso L'Accademia della Crusca

Brown, Penelope & Stephen C. Levinson. 1987 [1978]. *Politeness. Some universals in language use.* Cambridge: Cambridge University Press

Davidson-Nielsen, Niels. 1993. *Discourse particles in Danish.* Pre-Publications of the English Department of Odense University No. 69

Dik, Simon C. 1989. *The Theory of Functional Grammar.* Part I: The structure of the Clause. Dordrecht: Foris Publications

Ducrot, O. 1984. *Le dire et le dit.* Paris

Durst-Andersen, Per & Jens Nørgaard-Sørensen (red). 1995. *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 2.* Igangsat af Statens humanistiske forskningsråd. Odense: Odense University Press

Enciclopedia of Language and Linguistics, The, vol. I-X. 1994. Editor-in-chief: R.E.Asher. Oxford: Pergamon Press

Fillmore, Charles. 1968. The case for case. Bach, Edmond & R. Harms

- (eds). *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart & Winston
- Fraser, Bruce. 1990. Perspectives on politeness. *Journal of Pragmatics*, 1990,2, pp. 219-236
- GGIdC = *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol 1-3. 1988, 1991, 1995. A cura di Lorenzo Renzi et al. Bologna: Il Mulino
- Grice, Paul. 1975. Logic and conversation. In: Peter Cole & Jerry Morgan (eds). *Speech Acts. Syntax and Semantics 3*. New York: Academic Press, pp. 41-58
- Halliday, M.A.K. 1979. Modes of meaning and modes of expression: types of grammatical structure, and their determination by different semantic functions. In: Allerton, D.J., Edward Carney & David Holdcroft (eds): *Function and context in linguistic analysis. A Festschrift for William Haas*, pp. 57-79. Cambridge: Cambridge University Press
- Hare, R.M. 1971. *Practical Inferences*. London: Macmillan
- Herslund, Michael (red). 1996. *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*. Igangsat af Statens humanistiske forskningsråd. Odense: Odense University Press
- Jensen, Bente Lihn. 1994. Den italienske futurum og verden. In: Sørensen, Finn (red): *Leksikon og verden*, Ark 76, pp. 29-45. København: Handelshøjskolen i København
- Jensen, Bente Lihn, Iørn Korzen & Gunver Skytte. 1995. Tekst, teksttypologi og tekstækvivalens i kontrastivt perspektiv. In: Durst-Andersen, Per & Jens Nørgård-Sørensen (eds): *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 2*, pp. 73-90. Odense Universitetsforlag
- Jensen, Jørgen Schmitt. 1970. *Subjonctif et hypotaxe en italien*. Odense: Odense University Press
- Jensen, Per Anker. 1985. *Principper for grammatisk analyse*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck
- Jørgensen, Charlotte & Merete Onsberg. 1987. *Praktisk argumentation*. København: Teknisk Forlag
- Leech, Geoffrey N. 1983. *Principles of Pragmatics*. London and New York: Longman
- Lundquist, Lita & Henrik Høeg Müller (red). 1996. *Cohérelle Pentalingue. De lingvistiske teorier bag programmet*. Copenhagen Working Papers in Language and LSP, 3. Handelshøjskolen i København
- Matthiessen, Christian & Sandra A. Thompson. 1988. The structure of discourse and 'subordination' in: Haiman, John & Sandra A.

- Thompson (eds): *Clause combining in grammar and discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Searle, John R. 1969. *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press
- Searle, John R. 1975a. A taxonomy of illocutionary acts. In: Gunderson, K. (ed): *Language, Mind and Knowledge*. Minneapolis, MN: University of Minneapolis Press
- Searle, John R. 1975b. Indirect speech Acts. In: Cole & Morgan (eds). *Speech acts*. Syntax and Semantics. New York: Academic Press
- Simone, R. & R. Amacker. 1977. Verbi 'modali' in italiano. Per una teoria generale della modalità nelle lingue naturali. *Italian Linguistics*, 3,1. pp. 7-99
- Skytte, Gunver. 1983. *La sintassi dell'infinito in italiano moderno*. Etudes Romanes de l'Université de Copenhague, Revue Romane numéro supplémentaire 27, København: Munksgaard
- Togeb, Ole. 1993. *Praxt Pragmatisk tekstteori 1-2*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Vanvolsem, Serge. 1995. Il valore modale del congiuntivo. In: Andersen, Hanne Leth & Gunver Skytte (eds): *La subordination dans les langues romanes*. Etudes romanes 34:181-194. Copenhagen: Munksgaard
- Willett, Thomas. 1988. A Cross-linguistic survey of the Grammaticization of Evidentiality. *Studies in Language* 12,1 pp.51-97